

KURSUS "EESTI FOLKLOORI LÜHIVORMID"

(kevadsemester 2008: bakalaureuseastme õppekava)
SISUKORD JA KORDAMISKÜSIMUSED

SISUKORD

I. Žanriüleseid üldküsimumusi

- IA. Folkloorne tüpologia. Folkloori enesekontrolli seadus ja selle üldisem olemus
- IB. Zipfi reegel ja folkloorse žanrifondi sagedusjaotus
- IC. Geograafilise leviku probleeme
- ID. Kujundkõneteeoria elemente

II. Žanrisuhetest

- IIA. Lühivormide ja muu folkloori vahekordi
- IIB. Lühivormide vahelistest "sisesuhetest"

III. Folkloori lühizhanride lähem iseloomustus (põhiliselt eesti aine põhjal)

- IIIA. Mõistatused
- IIIB. Vanasõnad
- IIIC. Kõnekäänud

Iga žanri juures käiakse läbi jrgm. aspektid:

üldterminoloogia; mõiste; žanrifondi sisu, temaatika, struktuur, kujundid;
eesti ja läänemeresoome historiograafia (kogumine, publitseerimine, uurimine)

Põhiõpik on: **A. Krikmann, Sissevaateid folkloori lühivormidesse I. Põhimõisteid. Žanri-
suhteid. Üldprobleeme.** Tartu, 1997

Selle raamatu netiversioon ja enamik muust vajalikust lisamaterjalist on leitav saidist aadressilt
<http://www.folklore.ee/~kriku/PARINTRO/>

Eksam seisneb vastamises 25-le küsimusele, mis on valitud järgnevate kordamisküsimumuste hulgast

KORDAMISKÜSIMUSED

I. Žanriüleseid üldprobleeme

IA. Tüpoloogia. Folkloori enesekontrolli seadus ja selle üldisem olemus

1. Kuusi *sananparsi*-tüübi formuleering: mida ühist peab olema samatüüpseiks loetavail tekstidel?
2. Koherentne ja difuusne variaabluspilt, nende tekketaust.
3. Mida kujutavad endast tüpoloogilised "rägastikud"?
4. Millised on tüpoloogilist suveräänsust soosivad ja hävitavad tegurid folkloori lühizhanrides?
5. Milliste loomkujundite kaudu eesti kk-des kõige sagedamini iseloomustatakse rumalust ja lollust?
6. Milline on folkloori enesekontrolli seaduse üldisem loomus?
7. Mida tähendab Juri Lotmanil termin *samasuse esteetika*?

IB. Folkloorse žanrifondi sagedusjaotusest

1. Mis on Zipfi seadus ja mis analoogia on sel lühivormide vm. žanrifondi sagedusjaotusega tüüpide / variantide lõikes?
2. Mis on "kehvikute statistika" ning "ülikute statistika"?

IC. Geograafilise leviku probleeme

1. Kuidas väljendub Zipfi reegel folkloori geograafilise leviku plaanis (vs-de näitel)?
2. Kuhu tekivad enamasti "mustad plekid" enamiku eesti folkloorižanride kogumistiheduse kaartidel (st kust on kogutud kõige rohkem)?

3. Millised on 2 põhimõttelist võimalust levikupildi 'perifeeriatel esineb, südamaal mitte' tekkeks?
4. Milliste Eesti alade vs-aines on stereotüüpsem, milliste oma unikaalsem (2 põhilõiget: eP / eL; tsenter / perifeeria)?
5. Millistest faktoritest võivad sõltuda folkloori geograafilise leviku seigad?
6. Millised on folkloori geograafilise leviku uurimise eesmärgid?
7. Millised on eesti "vanasõnaraajoonid"?
8. Mida kujutab endast Matti Kuusi monograafia "Regen bei Sonnenschein"?

ID. Kujundkõneteeoria elemente

Põhiosa sellest allosast loetakse suuliselt

Vt ka: http://www.folklore.ee/~kriku/PARINTRO/MEMO_kog.pdf

Osa materjali ka saidis <http://www.folklore.ee/~kriku/RETSEM/>

1. Millised on poetilist järku lühiteksti "tehnilised" tunnused?
2. Mis on troop? Nimetage mõnesid troobiliike.
3. Metafoor ja metonüümia kui kõnekujundite põhiliigid: nende eristuskriteeriumid (R. Jakobson, N. Arutjunova, G. Lakoff jt. kognitiivlingvistid) ja koostöö.
4. Milles seisneb metonüümia vastuolulisus ja eripära?
5. Nimetage metonüümia tavalisemaid alaliike.
6. Metafoori põhikomponendid I. A. Richardsil ja kognitiivlingvistidel. Kontseptuaalse metafoori mõiste.
7. Vaateid metafoori olemusele ning metafoori ja võrdluse vahekorrale (D. Gentner, S. Glucksberg, G. Lakoff jt.).
8. Värsked ja tuntud, poetilised, keelelised ja "etümololoogilised" metafoorid jm. kujundid.
9. Nimetage eesti keele sõnu, mille surnudmetafoorne tähendus on tänapäeval esmastunud.
10. Tooge näiteid metonüümia (või metonüümia + metafoori) kaudu arenenud polüseemiast eesti keeles.
11. Metafoor kui "reeglirikkumine".
12. Millised on metafoori "süntaktilised" põhitüübid G.A. Milleri järgi?
13. Metafoorsete ülekannete suunad. Olemise Suur Ahel. Depersonifikatsioon ja personifikatsioon ~ antropomorfism.
Vt ka: http://www.folklore.ee/~kriku/PARINTRO/MEMO_Chain.pdf
14. Millised on keeleliste metafooride peamised allikalad?
Vt ka: <http://www.folklore.ee/~kriku/PARINTRO/keelemeta.pdf>
15. Metafoori ja metonüümia piiriprobleemid.
16. Tooge näiteid somaatilise-metonüümilistest "visualisatsioonidest" eesti keeles.
17. Milles seisneb metafoori või võrdluse pööratavuse probleem (A. Ortony järgi)?
18. Mis on oksümoron ja paradoks?

II. Žanrisuhetest

IIA. Lühivormide ja muu folkloori vahekordi

1. Millisel Eesti alal on enim "kalevalavormilisi" vs-u, millel puuduvad lauluparalleelid?
2. Millises suurusjärgus on paralleelide hulk eesti ütluste ja regilaulude vahel?
3. Millistel temaatilistel regilaulurühmadel on enim paralleele vs-dega?
4. Nimetage 5 produktiivseimat regilaulust pärinevat vs.
5. Millised põhivormid nähtuvad eesti mõistatuslauludes?
6. Mis on *tähemäng*?
7. Milline on eesti tuntuim folkloriseerunud tähemäng ja kelle loodud see on?
8. Kes eesti kirjameestest on teinud kõige rohkem värssmõistatusi ja / või tähemänge?
9. Nimetage 2 tuntuimat "Kalevipoja"-sententsi.
10. Millistel arvatavatel eeskujudel põhineb Kreutzwaldi *Ülemaks kui hõbevara, kallimaks kui*

kullakoormad...?

11. Kas ütlused *Ära hõiska enne õhtut ja Veri nõuab vere hinda* võivad lähtuda “Kalevipojast”?
12. Kes on eesti viljakaim mõttesalmide looja?
13. Nimetage A. Grenzsteini 4 tuntuimat mõttesalmi.
14. Kelle loodud on mõttesalm *Ühtki tundi tuluta / ära iial kuluta...?*
15. Kelle loodud on (arvatavasti) mõttesalm *Kui püüad kõigest väest, / saad üle igast mäest?*
16. Kas kaksikvärsi *Kus viga näed laita, / seal tule ja aita* autor on teada?
17. Mille poolest paistab silma ütlus / lastelaul *Kilter, kubjas, aidamees, / need on põrgus kõige ees?* Millises kirjandusteoses on see motoks?
18. Millises suurusjärgus on paralleelide hulk eesti ütluste ja tüübikindlate jutuvormelite vahel?
19. Millistel eesti rahvajutuliikidel on olnud tihedaim ainevahetus ütlustega?
20. Millised lühiüksused esindavad piirjuhte ütluste ja narratiivide (juttude) vahel?
21. Mida ütleb Archer Taylor dialoogiliste vs-de kohta (eriti lõikes ‘Lääs / Ida’)?
22. Kust on pärit väljend *karuteene?* (AT 163A*)
23. Millisest jututüübist on pärit *Palju kisa, vähe villa?* (AT 1037)
24. Mida ühist on infoprotsessidel, mis toimuvad kujundliku (metafoorse, fraseoloogilise) kõne kui ka nalja, koomilise vastuvõtul?
25. Mida tähendavad väljendid a) *ahjuots märg*; b) *kasukas heinakuhjas*; c) *söögile silda alla tegema*; d) *pisut panin, palju sain?* Millise sisuga naljandid on nendega seotud?
26. Millised on mõistatusmuinasjuttude põhitüübid Aarne-Thompsoni registri järgi?
27. Nimetage eelkõige jutule AT 875 iseloomulikke superlatiivseid küsimusi.
28. Nimetage juttudes AT 875 ja 921 esinevaid küsimusi-vastuseid selle kohta, mis kodused teevad.
29. Nimetage mõistatusjuttudes antavaid absurdseid ülesandeid (“Tulla ei... ega...” jts.).
30. Nimetage jutust AT 922 pärinevaid küsimusi.
31. Nimetage jutust AT 927 pärinevaid mõistatusmotive.
32. Kas eesti mst-juttude geograafilise leviku seigad seletuvad Andersoni ja de Vriesi üldtaustade põhjal hästi? / peaegu üldes mitte? / kord nii, kord naa?
33. Milliste žanride kokkupuuteala moodustavad didaktilised monoloogid?
34. Millised olendid ja objektid on eesti didaktiliste monoloogide põhilised esitajad?
35. Nimetage eesti tuntumaid kalendaarseid vs-u.
36. Kui palju umbes on eesti kalendaarseid vs-tüüpe?
37. Millise alliteratiivse jadaga algab eesti aastaringse ajaarvamisvormeli üks redaktsioone?
38. Mis eristab mittepoeetilisi endetekste vs-dest?
39. Millised lühiüksused esindavad “lüüsi” maagilise ja retoorilise vahel?

II B. Lühivormide vahelistest “sisesuhetest”

1. Andke lähendid eesti termineile *vs*, *kk* ja *mst* soome, inglise, saksa, vene keeles.
2. Milline soome termin tähistab vs-u ja kk-e üheskoos?
3. Kuidas nimetatakse distsipliini, mis tegeleb vs-de (ja kk-de) uurimise, avaldamise jmt-ga?
4. Mis mõttes kuuluvad vs-d ja kk-d kokku ja mst neist mõlemast lahku? On see nii kõigil rahvastel?
5. Mille järgi on vastandatud inglise *proverb / maxim*, O. Molli *Sprichwort / Grundsatz*, V. Dali *пословица / пословичное изречение*, G. Permjakovi *пословица / афоризм* ja *поговорка / присловие*?
6. Mis mõttes on kk-d kahepaikset loomu üksused?
7. Milliseid kriteeriume on kasutatud vs ja kk eristamiseks?
8. Mis on implikatsioon ja üldistus?
9. Nimetage mõningaid kriitilisi piirjuhte vs ja kk vahel.
10. Mida tähendab termin *repartee*?
11. Nimetage mõningaid eesti retoorilisi tõrjevormeleid.
12. Millises suurusjärgus on paralleelide hulk eesti vs-de / kk-de ja vs-de / mst-te vahel?

13. Nimetage mõningaid kujundituumi, mis võivad anda kk-, vs- ja mst-vormilisi derivaate.
14. Mis on a) *ree rasy*; b) *naiste rangid*; c) *kana ninarätik*?
15. Nimetage 2 produktiivseimat paralleeli eesti vs-de ja mst-te vahel.
16. Mida tähendab termin *vellerism*, kes on selle looja ja kelle nimest (kust teosest) see on tuletatud? Vellerismide põhilevila. Kas eesti vellerisme on vähe või palju?
17. Mida ühist on V. Dali terminil *присловие* ja prantsuskeelsel terminil *blason populaire*?
18. Mida tähendab *скороговорка*?
19. Kes oli ja mida olulist tegi G. Permjakov?
20. Mida tähendavad *süntheetilised klišeed* ja *analüütilised klišeed* G. Permjakovi paröömiate süsteemis?
21. Millised on G. Permjakovi paröömiate liigituse põhitasandid?
22. Mida tähendab G. Permjakovi terminoloogias *побасёнка*?
23. Millised küsitavused seonduvad G. Permjakovi paröömiate klassifikatsiooniga?

III. Folkloori lühizanride lähem iseloomustus (põhiliselt eesti aine põhjal)

III.A. Mõistatused

Põhiallikas: <http://www.folklore.ee/~kriku/PARINTRO/aenigma.htm>

Või pdf-ina: <http://www.folklore.ee/~kriku/PARINTRO/Aenigmata.pdf>

1. Kus allikas leiduvad eesti mst-te varaseimad kirjapanekud? Mis mst-d need on?
2. Millised on tekstoloogilised suhted Vestringi ja Helle mõistatusaine vahel?
3. Umbes kui palju mst-tekste leidub Helle grammatikas?
4. Mille mõistatusalase poolest paistab silma O. W. Masingu *Maarahva Nädalaleht*?
5. Kust alalt on reeglina pärit J. F. Helli sõnaraamatus toodud mst-d?
6. Mispoolest väärib eesti mst-te kontekstis nimetamist K. E. Malmi lugemik *Laulud ja Loud*?
7. Umbes kui palju mst-i leidub F. J. Wiedemanni teoses *Aus dem inneren und äusseren Leben der Ehsten*?
8. Kes on koostanud ning millal ja mis pealkirja all avaldanud eesti mst-te esimese spetsiaalväljaande?
9. M. J. Eiseni mst-raamatud (tiitlid, daatumid, kapatsiteet, eripära).
10. Milline seos on ajalehe *Eesti Postimees* ja mst-perifeeriasse kuuluvate nähtuste vahel?
11. Millistes nõukogude perioodi lasteraamatutes on ilmunud rohkesti mõistatusi (koostajad S. Lätt, E. Normann, V. Metstak)?
12. Nimetage 5 eesti mst-te viljakaimat üleskirjutajat.
13. Nimetage 4 eesti folkloorifondi, mis sisaldavad enim mst-ainest.
14. Kes ja mis aastail on ette valmistanud eesti mst-te teadusliku väljaande?
15. Millisel uudsel moel toodeti eesti mst-te teadusliku väljaande käsikiri?
16. Kui suur (u. mitu eri tüüpi, mitu rahvaehtsat teksti) on eesti mst-te allikmaterjal?
17. Mida võib öelda mst-te kogumistiheduse ja / või aine enda hulga kohta Eesti alade lõikes?
18. Mida drastiliselt õpetlikku mst-žanri tuuma ja perifeeria suhete kohta selgus 1992. a. koolipärimuse kogumise võistluse tulemustest?
19. Millised tegurid soodustavad mst-te püsimist suulises traditsioonis (1992. a. koolipärimuse aine põhjal)?
20. Milline on nüüdistekkeliste mst-te peatunnusjoon?
21. Millised on kaks erandlikult vana ja genuiinset keerdküsimute sarja?
22. Mispoolest erinevad eesti keerdküsimuste vanemad ja uuemad ainekihid?
23. Keerdküsimustüüpide *Mis vahet on...?* ja *Mida ühist on...?* retooriline eripära (A. Ortony vaatluste taustal).
24. Mis on keerdküsimustel pistmist nn. pragmaatiliste maksimidega?
25. Mis koht on mõistatusel ja keerküsimustel (*conundrums*) Albert Rapi huumoriteoorias?
26. Nimetage paar eesti mõistatus, mil on silmapaistvalt palju eri lahendeid.

27. Millised kaks vastandlikku operatsiooni nähtuvad obstsöönuste menetlemisel mst-tes ja naljades?
28. Nn. erootiliste mst-te funktsioonid Annikki Kaivola-Bregenhøj järgi.
29. Kuidas seletab Kaivola-Bregenhøj seika, et soome obstsöönsete mst-te vastused on seotud valdavalt just naiste tööde ja elualadega?
30. Milliseks kaheks põhiliigiks jagunevad eesti mst-d oma kujundiloometehnika poolest (metafoorse “agendiga” / “agendita”)?
31. Millistest semantilistest regioonidest pärit metafoorid domineerivad eesti mst-tes?
32. Millised loomad on eesti mst-te metafoorikas sagedasimad?
33. Nimetage paar härjaga seonduvat kujundistereotüüpi eesti mst-test.
34. Nimetage paar hobusega seonduvat kujundistereotüüpi eesti mst-test.
35. Mida üldistavat võib öelda inimkujundite kasutamise kohta eesti mst-tes?
36. Mis nimega nimetatud “tegelaskujud” istuvad eesti mst-tes tihtipeale nurgas vm. kohas?
37. Millised on *poisi*, *poisikese* põhiatribuudid eesti mst-tes?
38. Milliste “generatiivsete”, nt. laste ja vanemate suhteid puudutavate paradoksidenähtude on eesti mst-tes esitatud mõningaid asju? Milliseid asju näiteks?
39. Kvaasisõnade, sh. kvaasi-pärisnimede ilming eesti mst-tes.
40. Milles seisneb kompensatiivne vahekord mst-te troobi- ja muude struktuuritasandite vahel?
41. Nimetage parallelistikke stampe, mis on iseloomulikud “agendita” mst-tele.
42. Mis on *mõlle-rõlle*, *mõnne-sõnne* ja *mõõlu ~ mõõru*?
43. Millised on peamised süntaktilised elementaarstruktuurid ja nende liited eesti mst-tes?
44. Tooge näiteid eri lokatiivstruktuuride kasutamisest eesti mst-tes.
45. Mida võib öelda numeraalide tähenduse kohta mst-tes?
46. Milline on arvatavalt produktiivseim struktuuritüüp rahvusvahelises mst-aines (“Kaivola mall”)?
47. Millised allžanrid kuuluvad eesti mst-žanri perifeeriasse? Milliseid ühisjooni neil on?
48. Mida tähendab eesti arhiiviterminoloogias (*liit*)*sõnamäng*?

III. Vanasõnad ja kõnekäänud

Netiallikad:

<http://www.folklore.ee/~kriku/ALLIK/index.htm>

<http://www.folklore.ee/~kriku/RETSEM/index.htm>

1. Milliseid põhitunnuseid on klassikud (Seiler, Taylor jt.) pakkunud vs määratlemiseks?
2. Mitme sõna pikkune on kõige sagedamini eesti vs-tekst? Kui lühikesed on lühimad ja kui pikad pikimad eesti vs-tekstid?
3. Mida ühist on O. Molli paröömiarühmal *sprichwörtliche Redensarten* ja G. Permjakovi rühmal “*деловые*” *изречения*? Mis eristab neid rühmi muudest vs-dest?
4. Mis on A. Tayloriga käsituses *apoftegma* ja *truism*?
5. Millised inglise terminid tähistavad võrdlust?
6. Mis on *lendsõna* ja *sentents*?
7. Mis on *priaamel*?
8. Millised on vs-de põhilised tekkeviisid Tayloriga järgi?
9. Nimetage paar ütlust, mis pärinevad Aisopose valmidest.
10. Milline on põhiline laenusuund vanakreeka ja ladina vs-de vahel?
11. Nimetage mõnesid antiikallikaist pärinevaid (*classical*) vs-u.
12. Nimetage mõnesid “ühiskeskaegseid” vs-u.
13. Nimetage Eestis tuntumaid piiblivanasõnu.
14. Kuidas on vs-d seotud ühe Pieter Breugheli (sen.) maaliga? Kes on sellest maalist kirjutanud parömioloogilise uurimuse?
15. Millised on vs-de maailmavaatelised põhihoiakud?

16. Mida arvab Taylor katsetest selgitada vs-de põhjal rahvuslike ja rassiliste mentaliteetide, rahvuskarakterite jmt. tunnusjooni? Milliseid metoodilisi vigu on seejuures tehtud?
17. Millised on Tayloriga meelest vs-de kaks kandvat tunnusjoont eetilise-maailmavaatelistes plaanis?
18. Nimetage produktiivsemaid teemaringe eesti vanasõnades (“Vanasõnaraamatu” põhjal).
19. Mis mõttes on “inimkesked” vs-d, mis mõttes aga mst-d?
20. Milline on Friedrich Seileri parömioloogiline peateos?
21. Milline on Archer Tayloriga parömioloogiline peateos?
22. Kes on kirjutanud kapitaalset monograafia soome vellerismidest?
23. Millises töös esitab G. Permjakov kõige ulatuslikumalt oma üldise klišeeteooria alused?
24. Vanasõnade loogilise analüüsi probleeme.
25. Vanasõna modaalsed tasandid, kommunikatiivne struktuur.
26. Metafooride referentsiaalse übermõtestamise põhisuunad ja -reeglid vanasõnades.
<http://www.folklore.ee/~kriku/PARINTRO/VSreeglid.pdf>
27. Mis on vanasõnanažanris “metropol” ja mis “perifeeria”?
28. Põhimõttelised raskused, mis tekivad semantiliste vanasõnaliigituste loomisel.
<http://www.folklore.ee/~kriku/VSR/FRAMEST.HTM> – link ““Vanasõnaraamatu” sisulisest süsteemist”
29. 17. saj. kirjamehed, kellest on jäänud fraseoloogilisi ja/või parömiograafilisi jälgi (G. Müller, H. Stahl, H. Göseken, G. Saleman): mis jäljed need on ja kus töödes nähtuvad?
30. Kus allikas on esmakordselt kirja pandud variandid sellistest tuntud vs-dest, nagu *Häda ajab härja kaevu; Mida rohkem koeri koos, seda vedelam lake; Oma silm on kuningas; Kus tegijaid, seal nägijaid; Mida varem, seda parem jts.?*
31. Kes olid ja mida head tegid eesti fraseoloogiale ja parömiograafiale S. H. Vestring ja A. Thor Helle?
32. J. H. Rosenpläneri ja J. Fr. Helli panus eesti fraseoloogiasse ja parömiograafiasse.
33. F. J. Wiedemanni “Aus dem inneren und äusseren Leben...” eesti vs-de ja kk-de allikana.
34. Fr.R. Kreutzwaldi vs-de ja kk-de käsikiri: millal lõpetatud? kust allikaist materjal? rahvaehtsuse aste?
35. Millistes eesti ajakirjades 19. saj. lõpukümnenditel on avaldatud hästi palju vs-u ja mst-i?
36. Nimetage ja iseloomustage lühidalt M.J. Eiseni vs- ja kk-raamatuid.
37. Kes avaldas 1955. a. valimiku eesti vs-u? Mida võiks öelda selle raamatu kohta?
38. Kes oli A. Reitsak ja mis jälgi on ta jätnud eesti fraseoloogiasse?
39. Millised 3 tähtsat parömioloogilist projekti mõlkusid Matti Kuusi meeles 1960-ndate aastate alul?
40. Akadeemiline väljaanne “Eesti vanasõnad”: mida endast kujutab? millise projekti raames valmis? kes koostajad-toimetajad? millal koostati? millal ilmus?
41. Millised on ebaautentsuse 2 põhivormi eesti vs-de ja mst-te arhiivimaterjalid?
42. Milliste läänemeresoome rahvaste teaduslikud vs-väljaanded on koostanud V. Mälik mitmete kaastööliste osavõtul? Millal need raamatud ilmusid? Mida üldist võiks nende kohta öelda?
43. Mis on “Proverbia septentrionalia” (PS), millal ja millises sarjas ta ilmus?
44. Mida võib öelda läänemeresoome rahvaste folkloorse seosetiheduse kohta PS-s leiduva vs-materjali esialgsete statistiliste vaatluste põhjal?
45. Eesti kõnekäändude peamised vormitüübid.
<http://www.folklore.ee/~kriku/PARINTRO/KKliigid.pdf>